

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

KAFEDRA: «CİNAYƏT HÜQUQU»

FƏNN: «MALİYYƏ HÜQUQU»

MÜHAZİRƏ

MÖVZU № 10. «Vergi olmayan gəlirlər və onların hüquqi tənzi»

Tərtib etdi:

“Cinayət hüququ” kafedrasının rəisi,
polis polkovniki , h.ü.f.d.

İmrəli Məmmədli

“Cinayət hüququ” kafedrasının müəllimi,
polis mayoru

Şamxal Kərimov

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.

Protokol № ____ « ____ » _____ 2017-ci il.

BAKI – 2017

MÖVZU № 10. «Vergi olmayan gəlirlər və onların hüquqi tənzimi »

P L A N

GİRİŞ

1. Gömrük rüsumunun anlayışı və ümumi xarakteristikası
2. Dövlət rüsumunun anlayışı və ümumi xarakteristikası .

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. «Qanun» nəşriyyatı. Bakı, 2017.
2. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. Bakı, 2017
3. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı, 2017
4. «Dövlət rüsumu haqqında» Azərbaycan Respublikasının 04 dekabr 2001-ci il. tarixli Qanunu.
5. Mirzəyeva A.Q. «Azərbaycan Respublikasının maliyyə hüququ». Dərslik. Qanun». Bakı, 2008.
6. Əhmədov M.İ. «Dövlət maliyyəsi. Tarixi, iqtisadi, hüquqi və siyasi aspektlər». «Çaşıoğlu». Bakı, 2000.
7. Налоги и налогообложение. Под ред. И.Г.Русаковой, О.А.Кашина. Москва, 1998.
8. Толстопятенко Г.П. Европейское налоговое право. Москва, 2001. С.137.

Giriş

Rüsumlar, vergilərə xas olan xüsusiyyətlərə malik olmasalar da belə, vergilər kimi dövlət xəzinəsinin mənbəyini təşkil edirlər. Rüsumların tətbiqində müəyyən dövlət marağı vardır. Rüsumların tətbiq edilməsindən məqsəd dövlət idarələrinin əha liyə münasibətdə həyata keçirdikləri fəaliyyətin (xidmətin) ma- liyyə cəhətdən təmin edilməsidir.

Hüquq ədəbiyyatında rüsumları ümumi - hüquqi xarakterli xidmətlərlə əlaqədar olaraq fərdi qaydada alınan "pul mükəlləfiyyəti" adlandırırlar.

Rüsumlar dövlət orqanının müvafiq fəaliyyətilə (xidmətilə) əlaqədar xərcləri təmin etməlidir. Lakin təcrübədə alman rüsumlarının miqdarı çəkilən xərclərdən bəzən qat-qat çox olur, bəzən də əksinə. Ona görə də, xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, rüsumlar göstərilən xidmətə görə yox, həmin xidmətlə əlaqədar olaraq alınır. Belə ki, göstərilən xidmət ümumi maraqlara cavab verir, dövlət öz hakimiyyət səlahiyyətlərindən istifadə edərək qarşı tərəfin (fiziki və hüquqi şəxsin) xeyrinə müvafiq hərəkətlər (xidmət) edir. Məsələn, vətəndaşlar arasında daşınmaz əmlaka dair alqı-satqı müqaviləsi notariat qaydasında təsdiq olunur.

Rüsumlar müvafiq xidmətlər göstərən dövlət orqanlarının maliyyə cəhətdən tam təmin etmir. Həmin orqanlar əsasən dövlət büdcəsindən maliyyələndirilir.

Vergilərdən fərqli olaraq, rüsumlar müəyyən edilərkən, başqa tələblər əsas tutulur. Əvvəla rüsumların məbləğləri ödəyici üçün əldə etdiyi fayda ilə müqayisədə sərfəli olmalıdır. Bu məbləğ həm ödəyici üçün, həm də xidmətlə əlaqədar dövlət orqanının çəkdiyi xərcinə görə sərfəli olmalıdır. İkincisi, rüsumların məbləğləri vətəndaşları konstitusiya ilə onlara verilmiş hüquqlardan tam istifadə etmək imkanlarından məhrum etməməlidir.

Azərbaycan Respublikasında tətbiq edilən rüsumların növləri içərisində əsasən bunları göstərmək olar:

-gömrük rüsumu; -dövlət rüsumları; -yığımlar.

Sual1. Gömrük rüsumunun anlayışı və ümumi xarakteristikası

Qeyd edək ki, gömrük rüsumu gömrük fəaliyyətinin özü kimi, feodal hüquq institutudur. Hazırda bazar iqtisadiyyatının, beynəlxalq ticarətin inkişaf etdiyi bir dövrdə gömrük fəaliyyəti çox mühüm bir fəaliyyət hesab edilir və gömrük rüsumunun ahnması bu fəaliyyətin ayrıca bir tərkib hissəsidir. Gömrük sahəsində münasibətlərin hüquqi tənзимinin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə mallar və nəqliyyat vasitələri qanunda müəyyən edilmiş qaydalarla və üsullarla idxal və ixrac edilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 iyun 1997-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Respublikanın keçmiş Gömrük Məcəlləsinin III Bölmə 19-cu fəsil, 108-ci maddəsinə əsasən, aşağıdakı gömrük ödəmələri müəyyən edilirdi:

- gömrük rüsumu;
- əlavə dəyər vergisi;
- aksizlər;

-gömrük işini idarə edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı - yəni Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən lisenziya verilməsi və ya lisenziyanın müddətinin uzadılmasına görə gömrük yığımı;

- gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə gömrük yığımı;
- gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə mütəxəssisə attestat verilməsinə görə yığım;
- malların gömrük saxlancına görə gömrük yığımı;
- malların gömrük müşayiətinə görə gömrük yığımı;
- məsləhət haqqı, informasiya haqqı;
- gömrük auksionlarında iştirak etməyə görə haqq;
- sair gömrük ödəmələri.

Hazırda qüvvədə olan 24 iyun 2011-ci il tarixli Gömrük Məcəlləsinin 14-cü bölməsinin 57-ci fəslinin 224-cü maddəsinə əsasən (Gömrük ödənişləri) əsasən Gömrük orqanları tərəfindən aşağıdakı gömrük ödənişləri alınır:

- gömrük rüsumu;
- əlavə dəyər vergisi;

- aksizlər;
- yol vergisi;
- gömrük yığımları;
- haqq;
- dövlət rüsumu.

Bu ödəmələr içərisində ən əsas ödəmə gömrük rüsumudur.

Gömrük rüsumu - ölkə sərhədlərindən keçən mallar, əmlak, qiymətli şeylər, nəqliyyat vasitələrindən gömrük orqanları vasitəsilə dövlət tərəfindən malların növündən, istehsalçılardan, yəni mənşə ölkəsindən asılı olaraq, differensiasiya olunmuş qaydada alınan pul ödəməsidir. Malların beynəlxalq poçt göndərişlərinə görə gömrük ödəmələri, dövlətin rabitə müəssisələri tərəfindən alınır.

Gömrük rüsumu istehlaka qoyulan, yəni dolaylı vergilər sırasına daxildir. Bundan əsas məqsəd gəlir götürmək yox, daxili bazarı müdafiə etmək, habelə milli sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafını xarici təsirlərdən qorumaqdan ibarətdir.

Gömrük rüsumları dövlətin xarici iqtisadi siyasətinin təmin olunması mexanizmi kimi çıxış edir. Bunlar idxal olunmuş malların və daxili bazarın analoci mallarının qiymətlərini tənzimləməlidirlər. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə gömrük rüsumlarından əsas büdcə daxilolmaları kimi əhəmiyyətli dərəcədə istifadə olunur. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr üçün gömrük rüsumlarının fiskal əhəmiyyəti çox azdır və N.V.Milyakovun fikrincə, gömrük rüsumu bu ölkələrdə "tarixi anaxronizm" hesab edilir.

Vergi və gömrük təcrübəsinə görə aşağıdakı gömrük rüsumları vardır:

1) İdxal gömrük rüsumu - ölkəyə xarici malların idxalı zamanı alınır. Onun tətbiqi ölkə daxilində xarici malların qiymətlərinin qalxmasına səbəb olur və yerli mallarla müqayisədə onların rəqabət göstərmək qabiliyyətini aşağı salır;

2) İxrac gömrük rüsumu - ölkə mallarının xarici aparılması ilə əlaqədar alınan rüsumdur. Belə rüsumun alınması xarici iqtisadi fəaliyyət hesabına dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artmasını təmin edir və ixracda mənfəətin azalması hesabına daxili bazara malların gətirilməsi stimullaşdırılır. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarları ilə təsdiq edilir. Azərbaycan

Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarları ilə Azərbaycan Respublikasına gətirilən və idxal rüsumlarından azad olunan malların siyahısı da müəyyən olunur;

4) tranzit gömrük rüsumu - ölkə ərazisindən keçirilən xarici mallara görə alınan ödəmədir. Beynəlxalq tranzit - istiqamət və son məntəqələri ölkə xaricində olan daşımалardır. Belə daşımалardan daxil olan gəlir dövlət büdcəsinin aktiv maddələridir. Öz coğrafi yerləşməsinə görə hazırda mühüm tranzit ölkələr, məsələn, Almaniya, İsveçrə, Rusiya və s. ölkələr hesab olunur.

Azərbaycan Respublikasının "Gömrük tarifi haqqında" 20 iyun 1995-ci il tarixli Qanununa əsasən, alınma üsullarına görə gömrük rüsumlarının bir neçə növü göstərilmişdir:

-advalor rüsumlar;

-spesifik rüsumlar;

-kombinə edilmiş (alternativ) rüsumlar' (Bax: Əlavə 20);

Qeyd olunan rüsumlar hazırda qüvvədə olan "Gömrük tarifi haqqında" 13 iyun 2013-cü il tarixli Qanunun 4-cü maddəsində göstərilmişdir.

Advolar rüsum - yük sahibindən vergiqoyulmalı malın gömrük dəyərindən faizlə alınan rüsumlardır. Müasir dünya gömrük təcrübəsində advalor rüsumların rolu artmaqdadır. Məsələn, Yaponiyanın gömrük tarifində advalor rüsumlar digər gömrük rüsumlarından fərqli olaraq, çoxluq təşkil edir. Müasir dövrdə bütün dünyada onlar orta hesabla 70-80% təşkil edir. Differensiasiya oluna bilməsi ilə xarakterizə olunan malların, məsələn, maşın və texnikanın idxalı zamanı advalor rüsumlar tətbiq etmək daha sərfəlidir. Advalor rüsumlar qiymət dəyişikliklərinə çox dəqiq reaksiya verir, vergiqoyulmadan yayınma hallarından müdafiənin səviyyəsini dəyişməz saxlayır.

Spesifik rüsumlar - yük sahibindən malın fiziki xassələrindən asılı olaraq sabit dərəcələrdə alınır (çəkisi, sayı, sahəsi, həcmi və s. xassələrinə görə). Məsələn, çəki əsasında dənli bitkilər, tütün və s. mallara görə rüsum alınır. Litr əsasında - spirtli içkilər, metr əsasında - parçalar və s. müəyyən olunur. Spesifik rüsumlar tətbiq olunduqda, malların müxtəlif əsaslar üzrə elə dəqiq bölgüsü tələb olunur ki, bu zaman hər malın öz vergiqoyulma səviyyəsi olmuş olsun. Onların təcrübədə tətbiqi

heç bir texniki çətinliklə müşayiət olunmur. Spesifik rüsumlar əsasən xammal və materiallara qoyulan ixrac rüsumlarında tətbiq olunur, yəni böyük həcmdə mallara qoyulur.

Alternativ (kombinə edilmiş) rüsumlar - yuxarıda adları çəkilən iki rüsum növündən istifadə etməklə alınan rüsumlardır. Belə rüsumlar malın gömrük dəyərindən müəyyən faizlə, lakin malın hər ədədinə görə, müəyyən edilmiş sabit ölçüdən az olmamaq şərtilə alınır. Kombinə edilmiş rüsumlar idxalçılar tərəfindən gömrük dəyərinin aşağı salınmasında meydana çıxan itkilərin qarşısının alınması üçün tətbiq edilir. Belə rüsumlar bir sıra ölkələrin təcrübəsinə görə avtomobillər, ət məhsulları, paltar, avtomobil şinləri, videomaqnitofonlar, televizorlar, xəz-dəri məmulatları, mebel və saatlara qoyulur.

Müəyyən olunma üsuluna görə beynəlxalq aləmdə gömrük rüsumlarının aşağıdakı növləri vardır:

- 1) konvension rüsumlar;
- 2) muxtar rüsumlar.

Konvension rüsumlar - beynəlxalq müqavilə (konvensiya) əsasında müəyyən olunur. Bir qayda olaraq, bu rüsumlar aşağı dərəcələrdə alınır və müqavilənin qüvvədə olduğu müddət ərzində, hər iki tərəfin razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz.

Muxtar rüsumlar - hər hansı bir beynəlxalq sənəddən asılı olmadan ölkənin özü tərəfindən müstəqil surətdə müəyyən olunur. Bu rüsumlar, bir qayda olaraq, yüksək rüsumlardır.

Qiymət proporsiyalarını gömrük rüsumları vasitəsilə tənzim etmək baxımından konkret ölkədə aşağıdakı növ rüsumlar tətbiq oluna bilər:

- xüsusi rüsumlar;
- antidempinq rüsumlar;
- kompensasiya rüsumları;
- mövsümi rüsumlar.

Xüsusi rüsumlar - külli miqdarda idxal olunan və bununla da və eyni adlı malların istehsalı ilə məşğul olan yerli istehsalçıların mənafeyinə zərər vurmaq ehtimalı olan hallarda müdafiə tədbiri kimi tətbiq olunur. Bu rüsumdan rezident

şəxslərin maraqlarına xələl yetirən və digər diskriminasion hərəkətlərə görə dövlətlərə və ya dövlətlər birliyinə qarşı cavab tədbiri kimi istifadə olunur.

Antidempinq rüsumlar - idxal malların üzərinə qoyulan əlavə rüsumdur. Bu cür rüsumlar dünya bazarında olan normal qiymətlərdən aşağı və ya idxal olunduğu ölkənin daxili qiymətlərindən aşağı qiymətlərlə gətirilən (şübhəsiz ki, keyfiyyətsiz) mallara qoyulur. Antidempinq rüsumlar belə malların gətirilməsi eyniadlı yerli malların istehsalçılarında və ya həmin malların istehsalının təşkilinə və genişləndirilməsinə zərər vurursa və ya zərər vura bilərsə, tətbiq olunur.

Kompensasiya gömrük rüsumları - yüksək hədlərdə müəyyən olunan rüsumlardır. Bunlar daxili istehsal və idxal malların qiymətlərindəki fərqi kompensasiya etmək yolu ilə tətbiq edilir. Bu rüsumlar daxili bazarı başqa ölkələrin subsidiyası ilə gətirilən mallardan qorumaq formasıdır.

Aparılan və gətirilən ayrı-ayrı malların operativ surətdə tənzim edilməsi məqsədi ilə mövsümi gömrük rüsumları tətbiq olunur. Mövsümi rüsumların dərəcələri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən olunur. Bu cür rüsumlar bir ilin altı ayı ərzində qüvvədə olur. Bu halda gömrük tarifində nəzərdə tutulmuş gömrük rüsumu dərəcələri tətbiq olunmur. Belə rüsumlar adətən kənd təsərrüfatı mallarına qoyulur.

Gömrük rüsumlarının alınması Gömrük Tarifi əsasında həyata keçirilir. Gömrük Tarifi - müvafiq ölkədə gətirilən və ya aparılan mallardan alınan rüsumların malların qrupları üzrə siyahləşdirilmiş siyahısıdır.

Gömrük tarifinin əsas məqsədləri

-Gömrük tarifinin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- idxalın əmtəə strukturunu tənzimləmək;

-malların Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilməsinin və bu ərazidən aparılmasının, habelə valyuta gəlirlərinin və xərclərinin əlverişli nisbətini təmin etmək;

-Azərbaycan Respublikasında malların istehsal və istehlak strukturunda mütərəqqi dəyişikliklər üçün şərait yaratmaq;

-Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatını xarici rəqabətin mənfi təsirindən qorumaq;

-Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasına şərait yaratmaq.

-Bu Qanunun tətbiq sahəsi Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisidir.

Hələ bizim eramızdan əvvəl III əsrdə İspaniyanın cənubundakı Kadis əyalətin Tarif şəhərində (indiki Andaluziya) -Carfagenin hökmranlığı dövründə ilk dəfə olaraq xüsusi bir cədvəl işlənilib hazırlanmışdır. Bu cədvələ Cəbəllütariq boğazı vasitəsilə keçirilən malların adları ölçü vahidləri və onlara görə alınan rüsumlar salınmışdı. Tarif şəhərinin adının şərəfinə həmin cədvəl "Tarif adlandırılmışdı.

Gömrük tarifi malların adları, kodları, vergiqoyulma vahidi və rüsumların dərəcələrini özündə əks etdirir. Gömrük tarifi xarici ticarətin tənzimləmə sisteminin hüquqi əsasını təşkil edir.

"Gömrük tarifi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən, gömrük tarifi - Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçirilən mallara tətbiq edilən və Xarici İqtisadi Fəaliyyətdə Əmtəələrin Nomenklaturasına uyğun olaraq, sistemləşdirilmiş gömrük rüsumu dərəcələrinin məcmusudur.²

Ümumiyyətlə, Gömrük tarifi özlüyündə aşağıdakı tələbləri müəyyənləşdirir:

-gömrük rüsumlarının dərəcələri və növləri:

-mövsümi və xüsusi rüsumların tətbiqi qaydası;

-malın mənşə ölkəsinin müəyyən edilməsi prinsipləri;

-malın gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi sistemi, metodu və onların tətbiqi qaydası;

-tarif güzəştləri və tarif preferensiyaları.

Preferensiya - yəni bütün ölkələrə yox, yalnız ayrı-ayrı ölvələrin bir və ya bir neçə mallarına münasibətdə tətbiq olunan gömrük rüsumundan güzəştlərdir (ya tam azad edilməlidir, ya da minimal dərəcədədir). Bu güzəştlər hökumət tərəfindən müəyyən edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası "Gömrük tarifi haqqında" Qanunun 12-ci maddəsinə əsasən, gömrük rüsumları malların gömrük dəyərindən tutulur. Gömrük dəyəri mal Azərbaycanın gömrük ərazisindən keçirilərkən deklarant (yəni ödəyici) tərəfindən gömrük orqanına bəyan edilir.

Gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üsulları

- Gömrük ərazisinə gətirilən malların gömrük dəyəri aşağıdakı üsullarla müəyyən edilir:

- malların sövdələşmə qiyməti ilə;
- eyni malların sövdələşmə qiyməti ilə;
- eynicinsli malların sövdələşmə qiyməti ilə;
- dəyərin çıxılması üsulu ilə;
- dəyərin toplanması üsulu ilə;
- ehtiyat üsulu ilə.

- Malların sövdələşmə qiyməti ilə dəyərləndirilməsi gömrük dəyərinin müəyyən edilməsinin əsas üsuludur. Əsas üsuldan istifadə etmək mümkün olmadıqda, Gömrük tarifi haqqında Qanunun 12.1-ci maddəsində göstərilən üsullardan hər biri ardıcıl olaraq tətbiq edilir. Bu zaman hər bir sonrakı üsul gömrük dəyərini əvvəlki üsulla təyin etmək mümkün olmadıqda tətbiq edilir.

- Bəyannaməçinin seçimi əsasında dəyərin çıxılması üsulu və dəyərin toplanması üsulu istənilən ardıcılıqla tətbiq edilir.

Sual 2. Dövlət rüsumunun anlayışı və ümumi xarakteristikası

Vergilər və rüsumlar sistemində dövlət büdcəsi üçün əhə miyyətli hesab edilən ödəmələrdən biri də dövlət rüsumudur Dövlət rüsumu - rüsum ödəmələrin bir növüdür.

Dövlət rüsumu əvvəllər Azərbaycan Respublikasının 24 mart 1995-ci il tarixli «Dövlət rüsumu haqqında» Qanunla tənzim edilirdi. Hazırda Azərbaycan Respublikasının 4 dekabr 2001-ci ildə qəbul edilmiş, 26 dekabr 2001-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə qüvvəyə minmiş "Dövlət rüsumu haqqında" Qanunla nizama salınır. «Dövlət rüsumu haqqında» Qanunun 1-ci maddəsində deyilir ki, dövlət rüsumu - idarə, təşkilatlar və fiziki şəxslərə göstərilən xidmətlərə və hüquqi hərəkətlərə görə həmin qanunla müəyyən olunmuş hallarda və qaydalarda dövlət büdcəsinə keçirilən məcburi ödəmədir.

Dövlət rüsumları aşağıdakı hallarda tutulur:

1) məhkəməyə verilən iddia ərizələri və şikayətlər üçün. hüquqi əhəmiyyət kəsb edən faktların müəyyən olunması haqqında ərizələr, məhkəmə qərarlarından şikayətlər, məhkəmə sənədlərinin surətlərinin verilməsinə görə;

2) notariat orqanları və dövlət orqanları tərəfindən notariat əməliyyatları aparılarkən;

3) vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatına (VVADQ) görə;

4) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına və respublikada daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxslərə şəxsiyyət vəsiqələrinin verilməsi, habelə Azərbaycan Respublikasında 30 gündən artıq yaşayan xarici vətəndaşlara şəxsiyyət vəsiqəsinin verilməsi, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına qəbul və çıxmaya görə;

5) Azərbaycan Respublikasında konsulluq əməliyyatlarının aparılmasına, xarici ölkələrdəki Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərinin apardıqları əməliyyatlara görə;

6) sənaye mülkiyyəti obyektlərinin qeydiyyatı, müvafiq mühafizə sənədlərinin verilməsi və bunlarla əlaqədar digər hüquqi hərəkətlər (işlər) görülməsi, bir neçə növ icazələrin təqdim edilməsinə görə;

7) xüsusi icazə (lisenziya) tələb olunan, sahibkarlıq fəaliyyətinin növlərinə xüsusi lisenziya (icazə) təqdim edilməsinə görə;

8) hüquqi şəxslərin qeydiyyatı və yenidən qeydiyyatına görə;

9) qiymətli kağızların qeydiyyatı və dövlət reyestrinə salınmasma görə (özəlləşdirmə qaydasında qeydiyyat istisna təşkil edir);

10) Azərbaycan Respublikası ərazisində beynəlxalq avtomobil daşımalarını tənzim edən icazənin verilməsinə görə;

11) əmlaka mülkiyyət hüququ ilə bağlı sənədlərin verilməsi, habelə torpağa mülkiyyət hüququ, icarə və istifadə hüququ ilə bağlı sənədlərin verilməsi və girovun dövlət qeydiyyatına görə və s.

Dövlət rüsumlarının ödəyiciləri Azərbaycan Respublikası vətəndaşları, xarici vətəndaşlar, vətəndaşlığı olmayanlar, hüquqi şəxslər hesab olunur.

Dövlət rüsumunun tutulduğu hallar

Hazırda qüvvədə olan Dövlət rüsumu haqqında Qanuna əsasən dövlət rüsumu aşağıdakı hallarda tutulur:

- məhkəməyə verilən iddia ərizələrinin və şikayətlərin, hüquqi əhəmiyyət kəsb edən faktların müəyyən edilməsi barədə ərizələrin, məhkəmə əmri haqqında ərizələrin və məhkəmə qərarları barəsində şikayətlərin verilməsi, məhkəmə tərəfindən sənədlərin surətinin təkrar verilməsi;

- notariat kontorları və dövlət orqanları tərəfindən notariat hərəkətlərinin aparılması, notariat fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün şəhadətnamənin verilməsi və onun müddətinin uzadılması;

- vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı;

- sənədə apostil verilməsi;

- Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına və Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxslərə şəxsiyyət vəsiqəsi, habelə Azərbaycan Respublikasında 30 gündən artıq yaşayan əcnəbilərə qeydiyyat

vəsiqəsi, əcnəbiyə və vətəndaşlığı olmayan şəxsə Azərbaycan Respublikasının ərazisində müvəqqəti və ya daimi yaşamaq üçün icazə vəsiqəsi, müvəqqəti olma müddətinin uzadılması barədə qərar, Azərbaycan Respublikasında qaçqın statusu almış şəxslərə Qaçqın vəsiqəsi və Yol sənədinin verilməsi, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına qəbul, bərpa və ya vətəndaşlığından çıxma;

- Azərbaycan Respublikasında və ya Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəliklərində konsul əməliyyatlarının aparılması;

- standartlaşdırma və metrologiya sahəsində hüquqi hərəkətlər, ixtiranın, faydalı modelin, sənaye nümunəsinin, əmtəə nişanının, coğrafi göstəricinin, əsərin, əlaqəli hüquqlar obyektinin qeydə alınması, müvafiq mühafizə sənədlərinin verilməsi və onlarla bağlı digər hüquqi hərəkətlər, habelə icazələrin bəzi növlərinin verilməsi, nəqliyyat vasitələrinə və onların idarə edilməsi ilə bağlı hüquqi və fiziki şəxslərə xidmətlərin göstərilməsi;

- aktuari şəhadətnaməsinin verilməsi;

- *lisenziyalaşdırılan sahibkarlıq fəaliyyəti növlərinə lisenziya verilməsi;*

- hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və yenidən qeydiyyatı;

- *vergi öhdəliyinin əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi barədə qərarın qəbul edilməsi;*

- *aksiz markasının verilməsi;*

- qiymətli kağızların qeydiyyata alınması (özəlləşdirilmə qaydasında qeydə alınması halları istisna olmaqla) və dövlət reyestrinə daxil edilməsi;

- Azərbaycan Respublikası ərazisində beynəlxalq avtomobil daşımalarını tənzimləyən icazənin verilməsi;

- *Avtovağzala (avtostansiyaya) pasportun verilməsi;*

- *daşınar əşyanın ipotekasının dövlət qeydiyyatı;*

- Daşınmaz əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqlarının dövlət qeydiyyatına alınması ilə bağlı sənədlərin verilməsi, habelə girovun dövlət qeydiyyatı;

- qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və digər məişət məmulatlarının əyarlanması və damğalanması, ekspertizası, materialların tətbiqi, qiymətli daşların ekspertizası və diaqnostikası.

- Baytarlıq şəhadətnaməsinin, sertifikatının və baytarlıq preparatlarının qeydiyyat şəhadətnaməsinin verilməsi;

- *qida təhlükəsizliyi sertifikatının verilməsi;*

- *heyvanların, heyvan mənşəli məhsulların və xammalın baytarlıq normalarına cavab verməsini təsdiq edən ekspertiza aktının verilməsi və ya ətin, heyvan və quş cəmdəklərinin və digər məhsulların üzərinə nişanın qoyulması;*

- *qida məhsulları sahəsində fəaliyyət göstərən subyektlərin qida təhlükəsizliyi qeydiyyatına alınması;*

-. Pestisidlərə, bioloji preparatlara və aqrokimyəvi maddələrə qeydiyyat şəhadətnaməsinin, idxal karantin icazəsinin və fitosanitar sertifikatlarının verilməsi;

- Dənizçilik sahəsində şəhadətnamələrin, təsdiqnamələrin, gəmi reyestrindən çıxarışların, sertifikatların, dənizçinin qeyd kitabçasının və şəxsiyyət sənədinin verilməsi, kiçik həcmli gəmilərin qeydiyyata alınması, onlara gəmi biletinin verilməsi və texniki baxışın keçirilməsi, kiçik həcmli gəmilərin gəmi reyestrindən çıxarış verilməsi, kiçik həcmli gəmilərin sürücülərinə sürücülük vəsiqələrinin verilməsi;

- Mülki aviasiya sahəsində sertifikatların verilməsi, tanınması və müddətinin uzadılması, şəhadətnamələrin, habelə uçuşlara icazələrin verilməsi;

- Tikinti, memarlıq və şəhərsalma sahəsində xidmətlərin göstərilməsi, mövsümi (səyyari) ticarət və xidmət yerlərinin müəyyən edilməsi, habelə *açıq məkanda reklam yerləşdirilməsinə* icazənin verilməsi;

- xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrinin diplomlarının tanınması;

- dərman vasitələrinin və maddələrinin dövlət qeydiyyatı və gigiyenik sertifikatının verilməsi.

- malın mənşə ölkəsini təsdiq edən sertifikatın verilməsi;

- *hüquqi və fiziki şəxslərə arxiv arayışlarının, arxiv sənədlərindən çıxarışların, arxiv sənədlərinin təsdiq olunmuş surətlərinin sürətləndirilmiş qaydada verilməsi;*

- *satış və digər sahibkarlıq fəaliyyəti məqsədi ilə hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən idxal olunarkən gömrük rüsumu və əlavə dəyər vergisi tutulmaqla*

rəsmiləşdirilmiş mobil cihazlar istisna olmaqla, fiziki şəxs tərəfindən şəxsi istehlakı üçün ölkəyə gətirilən mobil cihazların qeydiyyatı alınması.

Dövlət rüsumlarının məbləğləri həmin rüsumların tutulmasını tənzim edən orqanların xüsusi hesablama, oradan isə dövlət büdcəsinə köçürülür.

Dövlət rüsumu milli valyuta ilə, bəzi əməliyyatlara görə isə dönərli valyuta ilə nağdı və ya köçürmə yolu ilə ödənilir. Köçürmə üsulu ilə ödənilmiş olduqda, bank qəbzi ödəyiciyə təqdim olunur. Ödənişi təsdiq edən bank sənədi olmadan əməliyyat aparılmır.

Qanuna əsasən dövlət rüsumu hazırda yeni Azərbaycanı manatının dövriyyəyə buraxılması ilə əlaqədar sabit pul məbləğlərində müəyyən olunaraq tutulur.

Məhkəmə rüsumları alınan hərəkətlərə aşağıdakıları göstərmək olar:

- məhkəməyə verilən iddia ərizələrinə görə;
- apellyasiya və kassasiya şikayətlərinə görə;
- vergi ödənişləri haqqında mübahisələr üzrə iddia ərizələrinə görə;
- məhkəmə aktları və surətlərin təkrar verilməsinə görə;
- nikahın xitam olunmasına dair iddia ərizələrinə görə;
- vərəsəlik işlərinə aid iddia ərizələrinə görə və s.

Məhkəmə rüsumlarından aşağıdakılar azaddırlar:

- əmək haqqı və əmək fəaliyyəti ilə bağlı tələblər üzrə - ibdiaçılar;
- aliment alınması üzrə iddiaçılar;
- sosial müdafiə vəsaitlərinin tələb edilməsi haqqında sosial təminat orqanlarının iddiaları;

-dövlətə, cinayət nəticəsində vurulan ziyanı görə maddi zərərin ödənilməsi ilə əlaqədar prokurorun qaldırdığı iddialar:

- xüsusi icraat qaydasında iddia qaldıran polis orqanları;
- inzibati orqanlar və onların vəzifəli şəxsləri, büdcə təşkilatları.

Mərkəzi Bank, digər dövlət orqanları, vergi orqanları;

- öz hüquqlarının müdafiə edən həddi-buluğa çatmayanlar:

-şəhid ailələri, müharibə veteranları, qaçqınlar, məcburi köçkünlər, şüa təhlükəsinə düşmüş vətəndaşlar və s.

Hazırda qüvvədə olan Dövlət rüsumu haqqında qanunun 9-cu maddəsində Məhkəməyə verilən iddia ərizələrinin və şikayətlərin, hüquqi əhəmiyyət kəsb edən faktların müəyyən edilməsi barədə ərizələrin, məhkəmə əmri haqqında ərizələrin və məhkəmə qərarları barəsində şikayətlərin verilməsinə, məhkəmə tərəfindən sənədlərin surətinin təkrar verilməsinə görə dövlət rüsumundan azad edilməsi və dövlət rüsumunun ödənilməsinin xüsusiyyətləri göstərilmişdir. Həmin maddəyə əsasən aşağıdakılar dövlət rüsumu ödəməkdən azad olunurlar:

- əməyin ödənilməsi və əmək fəaliyyəti ilə bağlı digər tələblər üzrə -iddiaçılar;
- aliment alınması barədə iddialar üzrə - iddiaçılar;
- şikəstlik, səhhətə digər xəsarətlər yetirilməsinə və ya ailəni dolandıranın ölümü nəticəsində dəyən ziyanın ödənilməsi barəsində iddialar üzrə – iddiaçılar;
- müəlliflik mübahisələri üzrə - müəlliflər, müəlliflik hüququ, ixtiralar, faydalı modellər, sənaye nümunələri, habelə əqli mülkiyyətin digər növlərinə dair hüquqlardan irəli gələn iddialar üzrə - iddiaçılar;
- istehlakçıların hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar verdikləri iddialar üzrə - iddiaçılar;
- zərərçəkənə və ya onun ailə üzvlərinə ödənilmiş müavinət və ya pensiya məbləğinin zərər vurandan tutulması barədə reqres iddialar üzrə - sosial sığorta orqanları və əhalinin sosial müdafiə mərkəzləri;
- sosial müdafiə vasitələrinin tələbi barədə iddialar üzrə - sosial təminat orqanları;
- borcludan tutulmalı olan, lakin borc tutan şəxsin hesabına keçirilməyən məbləğə görə iddialar üzrə - iddiaçılar;
- cinayət nəticəsində dövlətə vurulmuş maddi zərərin ödənilməsi barədə prokuror tərəfindən verilən iddialar üzrə – iddiaçılar;
- aliment verməkdən, şikəst etmə və ya səhəti sair şəkildə zədələnmə ilə, habelə ailəni dolandıranın ölümü ilə vurulan ziyanı ödəməkdən, vergilərin və digər məcburi ödəmələrin tutulmasından boyun qaçıran şəxslərin axtarışı ilə əlaqədar xərclərin tələb olunması üzrə – polis orqanları;

- cinayət işləri və aliment işləri ilə əlaqədar olaraq vətəndaşlara, müəssisələrə və təşkilatlara sənədlər (arayışlar) verilməsi üçün – vətəndaş, müəssisə, idarə və təşkilatlar;

- inzibati hüquq münasibətlərindən əmələ gələn işlər üzrə – vətəndaş, inzibati orqanlar və vəzifəli şəxslər;

- qanunsuz olaraq qəti imkann tədbiri kimi həbsə alınmaqla, yaxud həbs və ya islah işləri növündə qanunsuz olaraq inzibati tənbeh verilməsi ilə fiziki şəxsə vurulmuş zərərin ödənilməsi ilə əlaqədar mübahisələr üzrə - tərəflər;

- məhkəmələrə verilən iddia ərizələri və bütün növ şikayətlər üzrə - büdcə təşkilatları, bələdiyyələr;

- başqa şəxslərin hüquqlarının, azadlıqlarının və qanunla qorunan mənafeələrinin, dövlət mənafeəsinin müdafiəsi üçün verilən ərizələr üzrə - dövlət orqanları;

- öz hüquqlarının müdafiəsi barədə ərizələr üzrə – yetkinlik yaşına çatmayanlar;

- məhkəmə qərarlarından verilən şikayətlər üzrə - işdə iştirak edən şəxslər;

- qiyabi icraat qaydasında qəbul edilmiş qərarlara yenidən baxılması haqqında birinci instansiya məhkəmələrinə verilən ərizələr üzrə - tərəflər;

- yeni açılmış hallara görə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarına yenidən baxılması üçün verilmiş ərizələr üzrə - tərəflər;

- məhkəmədə verilən iddialar üzrə - şəhid ailələri, müharibə veteranları, qaçqınlar və məcburi köçkünlər, habelə Çernobil AES-də qəza nəticəsində şüa xəstəliyinə və şüa yükü ilə əlaqədar xəstəliyə tutulmuş və ya bu xəstəlikləri keçirmiş şəxslər.

- Hüquqi şəxsin təqsiri üzündən icra sənədi üzrə borcludan tutulmalı olan məbləğin tutulmamasına görə ona qarşı iddialar üzrə – tələbkar;

- İcra üzrə icraat zamanı borclunun və ya onun əmlakının tapılması ilə əlaqədar elan olunmuş axtarış üzrə xərcləri ödəməkdən borclu imtina etdikdə və ya yayındıqda, tələbkar tərəfindən çəkilməmiş xərclərin əvəzinin ödənilməsi barədə iddialar üzrə – tələbkar.

- Məhkəmə aktlarının surəti işdə iştirak edən şəxslərə dövlət rüsumu alınmadan verilir. Məhkəmə aktları təkrarən verildikdə dövlət rüsumu alınır.

- Məhkəmədə təkrar verilmiş iddialar üzrə dövlət rüsumu yenidən ümumi qaydada alınır.

- İddiaçı müəyyən olunmuş qaydada dövlət rüsumunu ödəməkdən azad edilmişsə, dövlət rüsumu iddianın təmin edilmiş hissəsinə münasib olaraq cavabdehdən tutularaq dövlət büdcəsinə köçürülür.

Dövlət rüsumu alınan notariat əməliyyatlarından, aşağıdakıları göstərmək olar:

1) mənzillərin, evlərin, bağ evlərinin, tikililərin, topaqların və digər daşınmaz əmlakın özgəninkiləşdirilməsinə dair müqavilələrin təsdiqi;

2) nəqliyyat vasitələrinin özəlləşdirilməsi müqavilələrinin təsdiqi;

3) girov, ipoteka müqavilələrinin (kredit münasibətlərinin təminatı kimi) bağlanması;

4) vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnamələrin təqdim edilməsi;

5) vəkalətnamələrin verilməsi;

6) vəsiyyətnamələrin təsdiqi;

7) sənədlərin surətlərinin təsdiqi və s.

Notariat əməliyyatlarına görə dövlət rüsumlarından vətəndaşlar aşağıdakı hallarda azad edilir:

-doğum, ölüm, övladlığa götürmə, atalığın müəyyən edilməsinə dair sənədlərin alınması;

-girov müqaviləsi ilə bağlı təminatlı kreditorun iştirak etdiyi əməliyyatda artıq notariat rüsumu ödənilmişdirsə, təminatın kreditorla əmlakın sahibi arasında öhdəliklərin təmin edilməsi üçün müqavilələrdə təminatlı kreditor və əmlakın sərənamçısı rüsumdan azaddır;

-mənzillərin və ya evlərin alqı-satqı ilə bağlı notariat əməliyyatlarına görə I qrup işləməyən əlillər, qaçqınlar və məcburi çöckünlər;

-mülki-hüquqi əqdlər, habelə mənzillərin (evlərin) alınması və ya dəyişdirilməsi əqdlərinin bağlanması valideynlərini itirmiş və valideynlik himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar, habelə qəyyumluq altında olan uşaqlar;

-pensiya, müavinət, yardım, aliment alınması üçün təqdim olunan vəkalətnamələr.

Hazırda qüvvədə olan Dövlət rüsumu haqqında Qanunun 11-ci maddəsi notariat hərəkətlərinin aparılması üzrə dövlət rüsumunun ödənilməsindən azadolmalar və dövlət rüsumunun ödənilməsinin xüsusiyyətlərindən bəhs edir. Həmin qanuna əsasən notariat hərəkətlərinin aparılmasına görə aşağıdakı hallarda dövlət rüsumu ödənilmir:

- doğumu, ölümü, övladlığa götürülməni və atalığı (analığı) təsdiqləyən sənədləri almaq üçün;

- təminatlı kreditorun iştirakçısı olduğu girov müqaviləsi ilə bağlı notariat hərəkətləri aparılarkən dövlət rüsumu tutulmuşdursa, həmin müqavilədən irəli gələn borc öhdəliklərinin təmin edilməsi üçün iflas prosesi zamanı təminatlı kreditor ilə əmlak inzibatçısı arasında bağlanmış saziş ilə əlaqədar notariat hərəkətləri üzrə - təminatlı kreditor və əmlak inzibatçısı;

- mənzil və ya ev (evin bir hissəsi) alqı-satqısı və dəyişdirilməsi ilə bağlı notariat hərəkətləri üzrə - birinci qrup işləməyən əlillər, sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslər, qaçqınlar və məcburi köçkünlər;

- Mülki-hüquqi əqdlərin bağlanması zamanı, habelə mənzil (fərdi ev) alınması və ya dəyişdirilməsi əqdləri ilə bağlı notariat hərəkətləri üzrə - "Valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən olunmuş valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar, habelə onların arasından olan şəxslər və qəyyumluqda (himayədə) olan uşaqlar;

- pensiya, müavinət, yardım və alimentin alınması üçün verilən etibarnamələr üzrə.

- Notariat hərəkətlərinə görə dövlət rüsumu notarius tərəfindən qəbul edilərək iki bank günü ərzində dövlət büdcəsinə köçürülür.

Notarius tərəfindən notariat hərəkətlərinə görə dövlət rüsumunun qəbulu zamanı ödəyiciyə dövlət rüsumunun ödənilməsini təsdiq edən rəsmi sənədin (mədaxil qəbzi, kassa mədaxil orderi və s.) əsli verilir.

- Həmin Qanunun 10.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş dövlət rüsumunun Bakı şəhəri üzrə 100 faizi, Sumqayıt, Gəncə şəhərləri və Abşeron rayonu üzrə 70 faizi, digər regionlar üzrə isə 50 faizi ödənilir.

Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı dedikdə, bunlar:

- a) nikahm qeydiyyatı;
- b) nikahın pozulmasmm qeydiyyatı
- c) ad, ata adınm və soyadmm dəyişdirilməsi;
- ç) ölüm, habelə doğum, atalığın müəyyən edilməsi, övladlığa götürülmə akt qeydlərinin aparılması və s.

Bir sıra VVADQ əməliyyatları dövlət rüsumlarından azaddır, o cümlədən, atalığın müəyyən edilməsi, doğum, ölüm, övladlığa götürmə akt qeydiyyatları. Hesab olunur ki, həmin əməliyyatların bir neçəsi (ölüm akt qeydiyyatından başqa) uşaqların mənafeyinə müdafiəsi ilə bağlı olduğu üçün onların rüsumdan azad olması məqsədemüvafiqdir. Qanun da öz növbəsində onları dövlət rüsumundan azad edir. Habelə, həmin sənədlərin birinci nüsxələrinin verilməsi də rüsumsuz həyata keçirilir.

Bankların, bircaların, sığorta şirkətlərinin, hüquqi şəxslərin qeydiyyatı, kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərin qeydiyyatı, xarici hüquqi şəxslərin qeydiyyatı və yenidən qeydiyyatı da dövlət rüsumlarına cəlb edilməklə həyata keçirilir.

Ümumiyyətlə, bütün yuxarıda adları çəkilən əməliyyatlar Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin müvafiq orqanları tərəfindən aparılır. Dövlət rüsumuna cəlb edilən bir sıra əməliyyatlar isə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin müvafiq idarələrində aparılır. O cümlədən:

-Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına vətəndaşlıq pasportlarının (xarici ölkələrə getmək hüququnu verən) verilməsi;

-16 yaşına çatmış Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına şəxsiyyət vəsiqələrinin verilməsi;

-25, 30 və 50 yaşına çatmış Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının pasportların dəyişdirilməsi;

-16 yaşına çatmış immiqrantlara şəxsiyyət vəsiqəsinin verilməsi;

-Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına qəbul olunmaq və çıxmaq barədə ərizələr üzrə əməliyyatlar və s.

Bu növ əməliyyatlar aparılarkən bir qisim şəxslər, o cümlədən: qaçqınlar, məcburi köçkünlər, 16 yaşına çatmamış vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasından kənarında istifadə etmək üçün şəxsiyyət vəsiqələrinin alınmasına görə dövlət rüsumlarından azaddırlar.

Dövlət rüsumu haqqında qanunun 13-cü maddəsinə əsasən doğumun, ölümün övladlığa götürülmənin və atalığı(analığın) müəyyən edilməsi qeydə alınması və bu barədə ilkin şahədnamənin verilməsi dövlət rüsumu ödənilmir.

Beynəlxalq daşımalara münasibətdə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq daşıyıcıları başqa ölkələrdə dövlət büdcəsinə dövlət rüsumu ödəyirsə, həmin ölkəlinin də beynəlxalq daşıyıcıları Azərbaycan Respublikasında dövlət rüsumuna cəlb edilir. Bu növ əməliyyatlarda dövlət rüsumlarında güzəştlərə yol verilmir.

Əmlaka mülküyyət hüququnun, torpağa mülkiyyət, icarə və istifadə hüququnun, girovun dövlət qeydiyyatının həyata keçirilməsinə görə dövlət rüsumu ödənilir.

Qiymətli kağızların emissiya prospektinin (buraxılması) qeydiyyatı, veksəllərin dövlət reyestrində qeydiyyatı, çeklərin, hər bir çek kitabçalarının dövlət reyestrinə salınmasına görə dövlət rüsumu emissiya məbləğinin həddindən asılı olaraq differensiyasiya olunmuş qaydada ödənilir.

"Dövlət rüsumu haqqında" 4 dekabr 2001-ci il tarixli Qanunun 27-ci maddəsinə əsasən, öz əmlakını dövlətə bağışlayan vətəndaşlardan, müəssisə və təşkilatlardan dövlət rüsumu alınmır. Habelə, dövlət əmlakının bələdiyyə mülkiyyətinə keçirilməsi ilə də bağı dövlət rüsumu tutulmur.

Azərbaycan Respublikasında və ya xarici ölkələrdəki respublikanın diplomatik nümayəndəlikləri tərəfindən konsulluq əməliyyatları aparılır ki, onların bir neçəsini göstərmək olar:

-Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına xarici ölkəyə getmək hüququ verən xidməti pasportların verilməsi, dəyişdirilməsi;

-səfirlikdə və ya konsulluqda sənədlərin tərtibi, mülki pasportların alınması məqsədilə onların göndərilməsi;

-viza tərtib olunması üçün xarici ölkələrin səfirlik və ya konsulluqlarına nota təqdim olunması;

-ölkəyə qayıtmaq üçün pasportu əvəz edən qayıdış şəha- dətnaməsi verilməsi və s.

Konsulluq əməliyyatlarının aparılması zamanı qanunvericilik ayrı-ayrı hallar üçün güzəştlər müəyyən etmişdir. O cümlədən, bu növ əməliyyatlarda dövlət rüsumu aşağıdakı hallarda ödənilmir:

-diplomatik pasport aldıqda;

-Azərbaycan Respublikasına əmlakın bağışlanması və vəsiyyət olunmasına dair əqdlər;

-dövlətin nümayəndə heyətinin tərkibində xarici dövlətlərə ezam olunmaq üçün gediş sənədlərinin və pasportların verilməsi və s.

«Dövlət rüsumu haqqında» Qanuna əsasən, müəyyən hallarda ödənilmiş dövlət rüsumu qismən və ya tam surətdə geri qaytarıla bilər:

-qanunda müəyyən olunmuş həcmdən artıq dövlət rüsumu ödənildikdə;

-ərizələrə, şikayətlərə baxılmadıqda və ya notariat əməliyyatları aparmaqdan imtina olunduqda;

-iş üzrə icraat məhkəmələr tərəfindən ləğv olunduqda, xitam olunduqda.

Bu vəsaitlərin qaytarılmasına görə ərizə 45 gün ərzində verilə bilər. Ümumiyyətlə isə, düzgün alınmayan və ya yüksək məbləğdə ödənilən dövlət rüsumunun qaytarılması üçün iddia müddəti 5 ildir.

Dövlət rüsumunun alınması üzərində nəzarət yuxarı dövlət idarəçilik orqanlarından başqa, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi və Azərbaycan

Respublikası Vergilər Nazirliyi tərəfindən də həyata keçirilir. Dövlət rüsumlarının alınmasına görə təlimat da öz növbəsində Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi tərəfindən verilir.

Beləliklə, Dövlət rüsumu dedikdə, idarə, təşkilatlar və fiziki şəxslərə göstərilən xidmətlərə və hüquqi hərəkətlərə görə həmin qanunla müəyyən olunmuş hallarda və qaydalarda dövlət büdcəsinə keçirilən məcburi ödmədir.

Nəticə

Beləliklə, Gömrük rüsumu - ölkə sərhədlərindən keçən mallar, əmlak, qiymətli şeylər, nəqliyyat vasitələrindən gömrük orqanları vasitəsilə dövlət tərəfindən malların növündən, istehsalçılardan, yəni mənşə ölkəsindən asılı olaraq, differensiasiya olunmuş qaydada alınan pul ödəməsidir.

Gömrük rüsumunun aşağıdakı növləri vardır:

1. İdxal gömrük rüsumu - ölkəyə xarici malların idxalı zamanı alınır. Onun tətbiqi ölkə daxilində xarici malların qiymətlərinin qalxmasına səbəb olur və yerli mallarla müqayisədə onların rəqabət göstərmək qabiliyyətini aşağı salır;
2. İxrac gömrük rüsumu - ölkə mallarının xarici aparılmasına ilə əlaqədar alınan rüsumdur. Belə rüsumun alınması xarici iqtisadi fəaliyyət hesabına dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artmasını təmin edir və ixracda mənfəətin azalması hesabına daxili bazara malların gətirilməsi stimullaşdırılır. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarları ilə təsdiq edilir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarları ilə Azərbaycan Respublikasına gətirilən və idxal rüsumlarından azad olunan malların siyahısı da müəyyən olunur;
3. tranzit gömrük rüsumu - ölkə ərazisindən keçirilən xarici mallara görə alınan ödəmədir. Beynəlxalq tranzit - istiqamət və son məntəqələri ölkə xaricində olan daşımalardır. Belə daşımalardan daxil olan gəlir dövlət büdcəsinin aktiv maddələridir. Öz coğrafi yerləşməsinə görə hazırda mühüm tranzit ölkələr, məsələn, Almaniya, İsveçrə, Rusiya və s. ölkələr hesab olunur.

Qiymət proporsiyalarını gömrük rüsumları vasitəsilə tənzim etmək baxımından konkret ölkədə aşağıdakı növ rüsumlar tətbiq oluna bilər:

- xüsusi rüsumlar;
- antidempinq rüsumları;
- kompensasiya rüsumları;
- mövsümi rüsumlar.

Dövlət rüsumu dedikdə, idarə, təşkilatlar və fiziki şəxslərə göstərilən xidmətlərə və hüquqi hərəkətlərə görə həmin qanunla müəyyən olunmuş hallarda və qaydalarda dövlət büdcəsinə keçirilən məcburi ödmədir.

Dövlət rüsumunun alınması üzərində nəzarət yuxarı dövlət idarəçilik orqanlarından başqa, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi tərəfindən də həyata keçirilir. Dövlət rüsumlarının alınmasına görə təlimat da öz növbəsində Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi tərəfindən verilir.